

משה אני לעצמי לטעון כך קודם כל משום שבארץ הזאת היתה תמיד אפשרות של ערעור שני, וכוננתי בכך לדיון המחליל בערכאה ראשונה בבית המשפט המחוזי. מוכן אני לעשות מיד קונצסיה בענין משפטים הנדונים בבית משפט השלום. לפי המצב הקיים במדינה, אפשריים שני ערעורים במשפטים אזרחיים ידועים שהם בסמכותו של שופט שלום וכן במשפטים פליליים על עבירות קלות לפי החוק. כמובן שאפשרויות הערעור בשתי אינסטנציות מוגבלות על ידי סייגים רבים שהמחוקקים צריכים להתגבר עליהם לפני הגיעם לערכאה אחרונה, אך על כל פנים קיימת אפשרות כזאת. לעומת זאת יש כיום רק אפשרות ערעור אחת לגבי משפטים המחלילים להחבר בבית משפט מחוזי, בין שהמדובר במשפט פלילי ובין שהמדובר במשפט אזרחי, גם אם הענין רציני ביותר. במובן ידוע מגוחך הוא מצב בו ניתנת אפשרות של ערעור אחד בלבד לגבי ענין רציני ביותר (כגון רצח, או ענין אזרחי בעל חשיבות עקרונית) ואילו משפט על חסידת לחי או פינוי דייר יכול לעבור שני ערעורים ולהוות חלק גדול מבין המשפטים המגיעים לבית המשפט העליון. יתכן שאפשר היה להציע לבטל את הערעור השני לגבי משפטים הנדונים בפני שופט שלום; יתכן שזו דרך, אך על כל פנים כרגע קיימת אנומליה.

הצעתי היא למצוא פתרון לבעיה על ידי מתן אפשרות של ערעור שני בכל המקרים, ולא לבטל את הערעור השני לגבי המקרים בהם הוא ניתן גם היום. בשיטה המקורית היהודית לא היה כלל מושג של ערעור, אך אם נתחיל את ההסטוריה המשפטית מאז התחלנו לבנות את הארץ, היינו מימי התורכים, קיימת היחה בארץ שיטה של שני ערעורים. בית הדין לקסציה בימי התורכים איפשר ערעור שני. בזמן המנדט ודאי שקיים היה ערעור שני, מניין שהיחה אפשרות לפנות ברשות למועצת המלך. אמנם היו גם כאן סייגים ומכשולים, אך אפשר היה להגיע לשם.

הנימוק השניה בגללו חושב אני כי יש לשמור על הטעיף הזה הוא, שכבר עכשיו אנו עומדים בפני חופעות בבית המשפט העליון המעוררות לעתים מחשבות נוגות, במובן זה שהלכה נשארת בלתי פטוקה. כמובן שאפשר תמיד להגיע לתיקו, אולם אני חושב שזהו מצב משביע רצון. יותר ויותר ענינים נשארים עתה במצב כזה, הן בשטח האזרחי והן בשטח הפלילי. הבאתי לדוגמא רק שני מקרים בהם נתקלו בתי המשפט בהלכה שלא יכלו לשנותה, וענין זה קשור במידה מה גם בסעיף 29.

בזמן האחרון הוצא פסק דין של בית הדין הגבוה לצדק (בג"צ מט. 176 משנת 1954). ישבו בדין השופטים אולשן, ברנזון וויחקון. השאלה המעוררת בענין הנוגע לחוק הנכים (תגמולים ושקום) חס"ט-1949. השופטים נתקלו בעובדה שהם קשורים בהלכה שנקבעה על ידי בית המשפט העליון במשפטים דומים קודמים. התעוררה השאלה אם הם קשורים על ידי אותה הלכה או לאו. לפני פסק דין של השופט ברנזון, האומר: "ביום שמי-ת הבקשה כבר הבעתי בגלוי את ספקותי בנוכחותה שלאותה הלכה שנקבעה באותו חוק באותה נקודה בהחלטות קודמות של בית המשפט העליון. ככל שהרביתי מאז לעיין בדבר ולחקור ולדרוש רק התחזקתי בדעה זה. עם כל הכבוד שאני רוחש לחברי השופטים שהיו שותפים להחלטה באותו ענין ולכל אלה שהלכו מאז בעקבותיהם בלי להרהר במעשיהם, חושבני כי נחפזו במסקנתם בלי ששמעו טענות מלאות בשאלה הנכונה שעמדה שם לדיון - הלא היא השאלה בדבר הפיקוח שביח משפט זה מוטמן להפעיל על הועדה לערעורים הפועלים לפי החוק הנ"ל". בחוק כתוב כי ישנה אפשרות ערעור לועדת ערעורים אשר החלטתה היא סופית; כן כתוב שהועדה צריכה לתת נמוקים להחלטתה. בית המשפט יצא מחוץ הנהגה נוקשה שאם ניתנו נמוקים החלטתה היא סופית, אפילו אם לכאורה הנמוקים הם נמוקים שאינם מתקבלים על הדעת. השופט המלומד, בשפתו הנמוסית של שופט עליון, אומר כי שופטי בית המשפט העליון נחפזו במסקנתם. הוא ממשיך ואומר: "אילו ראיתי את עצמי חופשי להחליט כרצוני וכהננתי לא הייתי מהסס להצטרף לדעת חברי כבוד השופט ויחקון בשאלה זו", אולם הוא מגיע למסקנה שונה משום שלדעתו ההלכה שנקבעה מחייבת, בין שהיא נכונה ובין שאינה נכונה. השופט ויחקון חושב כי גם במצב המוקתי הנוכחי אין ההלכה שנפטקה מחייבת, והמצב בענין זה לא ברור לחלוטין.

אם יתקבל סעיף 29 האומר כי כל בית משפט כפוף להלכה שנפטקה על ידי בית משפט גבוה יותר, יתחזק המצב. בדברי ההטבר לאותו סעיף נאמר: "סעיף 41 (בדבר) כפיפותו של בית משפט להלכות שנפטקו בבית משפט גבוה יותר. אין ההוראה הזאת קובעת מטמרות בשאלת הכח המחייב של חקיקים, כלומר בשאלה עד כמה בית משפט - ובפרט בית המשפט העליון - יהיה קשור להלכות שנקבעו על ידו לפני כן; שאלה זו תישאר ללא הסדר חוקתי ותוסיף לחפש לה פתרונות ביודיקטורה, אולם הכלל שבית משפט נמוך יותר חייב לפטוק בהחאת להלכות שהניחה ערכאה גבוהה יותר. כלל זה מקובל ומושרש היום

ש.ה.

לא יתכן שבית המשפט העליון יהיה קשור בתקדימים, ואם החוק ישאר במצבו הנוכחי הרי שהשופטים יוכלו לחשוב כך גם להבא - חוץ מאותם שופטים החושבים גם כיום אחרת. מאידך, לא תאמין אינטסטנציה שתוכל לומר כי יש אורך לחקן הלכה זו. אין דיון נוסף ואין בית דין גבוה יותר היכול לחקן את ההלכה, ומאידך קשורים שופטי בית המשפט העליון בהחלטה ואינם יכולים לחקנה אפילו אם המחליטים באים במוקדים נוספים ומוכיחים כי לא הובאו בשעת הדיון הקודם; בכל המקרים בית המשפט העליון קשור.

תביעתי לפשרות דיון נוסף חריפה ביחוד לגבי עניינים פליליים, אך היה יצא גם ערעור של היועץ המשפטי בענין ראם. היועץ המשפטי ערער על פסק הדין שניתן בענין ראם נגד שר האוצר, והדיון נשמע בפני חמשה שופטים. הפר צדורה לפיה יושבים חמשה שופטים במקום שלשה היא חדשה, אולם לא נקבע בחוק שהרכב כזה כח-עולה על החלטת בית משפט בהרכב של שלשה שופטים. השאלה שהובאה לדיון נגעה לפקוח על מטבע זו, יבוא ללא תשלום, החלפת מטבע לפי תקנות שהוצאו על ידי שר האוצר בענין החלפת מטבע זו על ידי תושבים ישראלים המחזיקים מטבע זו בחוץ-לארץ - ענין שערכו הכספי רב מאד למדינה. חמשת השופטים בפניהם הובא הערעור לא ראו אפילו להכנס לשאלה עצמה, כי אם אמרו "כבר דנו בענין זה די והותר". הם החליטו פה אחד (השופטים היו אגרנט, זילברג, גויטיין, לנדאו, ברנזון) כי כוח החלטים מחייב ואין לדון בכך מחדש. אולם את היועץ המשפטי מצא מקום להגיש ערעור בענין אשר ידוע לו כי כבר נפסקה הלכה, ודאי שהיה לו יסוד מספיק להניח או שההלכה אינה נכונה, או שישנם נמוקים נוספים שלא נטענו לפני בית המשפט בדיון הקודם, או שלפחות יש מקום לעשות רביזיה של החלטה הקודמת מפני חשיבות הענין.

ח. כהן: בקשתי במיוחד * שבהרכב של חמשה ייכללו אותם

שופטים שישובו בהרכב של שלשה ואשר נתנו אותו

פסק דין, כי דוקא אותם רצייתי לשכנע שהם טעו ולא רצייתי שמישהו אחר ישב בערעור על כך. רעיון זה תמצאו גם בהצעת חוק זה, * כי אם הטוען אינו יכול לשכנע אותם השופטים שכבר נתנו פסק דין שנעלם מהם איזה שהוא דבר ונתפטו לכלל טעות, הרי לא צריך להיות מקום לאינטסטנציה זו שכלל.

עור"ד לויצקי: נבעתי במכוון בעניינים האזרחיים תחילה, כדי

להדגים לכם כי לא רק לגבי עניינים פליליים

יש חשיבות להצעה זו. בשטח הפלילי אביא לדוגמא את ערעורו של יעקובוביץ על פסק הדין שניתן נגדו (ערעור פלילי 125 לשנת 1950) בית המשפט העליון שינה את טענין האשמה מרצח בכורונת תחילה להריגה. פסק הדין בשאלה זו היה ארוך ומנומק. כאשר הגיע הענין לגלולו האחרון, לבית המשפט העליון, נתפלגו דעותיהם של שלשת השופטים הנכבדים. כל השלשה הסכימו פה אחד לשנות את הטענין - על יסוד נמוקים משפטיים מעניינים מאד - מרצח להריגה, והאיש נידון לחמש עשרה שנה מאסר על הריגה. השאלה עליה נחלקו השופטים

הוא יכול לומר כי בקשה זו מעוררת נקודה משפטית, ולבקש את בית המשפט העליון לדון בדבר - וכפי שבדקתי, גם במקרה שהושמע כבר ערעור; היינו זה ערעור נוסף. שנית, אם הוא רואה בעזרת בית הדין העליון לגבי נקודה משפטית שהבהרתה דרושה לו כדי להחליט בענין החנינה, יכול הוא להעביר את הענין לבית הדין לערעורים פליליים כדי לקבל חוות דעתו על נקודה משפטית כזאת. לפיכך אומר אני כי באנגליה קיימת כבר אפשרות ערעור נוסף מסוג זה, עם כל הקשיים שהם מערימים על דרך מגיש הערעור שאינם קיימים באמריקה, למשל. בעניינים אזרחיים הדרך קלה יותר מאשר בעניינים פליליים, אך בכל זאת קשה יותר מיד בארצות הברית.

אביא לכם לדוגמא פסק דין רקס נגד מק-גראות, המופיע ב-"אול אינגלנד לאו ריפורטס 1949 (כרך 2 ע' 495)". לורד גודארד אשר פסק הלכות רבות, דן בערעור שהובא אליו על ידי שר הפנים לאחר שבית המשפט לערעורים דן בדבר על פי ארעורו של +++++ המאשים. הלורד גודארד אומר בענין זה כי מאחר שהובא חומר חדש יש לו אפשרות לתקן טעות משפטית, והוא זיכה את הנאשם. הערעור נידון בעקבות בקשה לחנינה, והיועץ המשפטי טן שעדות מסוימת לא הובאה.

לפעמים מטוב בית המשפט העליון לשמוע עדות נוספת ואינו מתערב בממצא עובדתי, אך כל הדברים האלה באים מתוך אותה שיטת מושבעים הקיימת באנגליה ואינה קיימת אצלנו. במידה ובתי המשפט שלנו מפרשים לפל תקדימים אנגליים, הם נמנעים מלשמוע דברים הנראים כאילו כבר נקבעה לגביהם הלכה. המצב מוזר במיוחד כאשר במשפט רצח מטבירים כי מסיבה זו או אחרת לא הושמע עד מסויים. איני מותח בקורת על טיבה של שיטה זו; יתכן מאד ששופטינו צודקים בהחלט, כי נתנו בידיהם את החוק הפלילי במתכונת החוק האנגלי, ושם כתוב לפרשו לפי החוק האנגלי, אולם לעתים רחוקות מאד מצליחים להשיג משהוא על ידי כך שמכנעים שופט כי המצב שונה אצלנו בארץ אין לנו שיטת המושבעים. באנגליה יש שתי הדרכים לערעור נוסף שציינתי, אף על פי שיש להם שיטת מושבעים ולמרות גישתם הנוקשה.

בקשר להשתתפות השופטים שדנו בענין גם בערעור, אני רוצה לציין שגם באנגליה יכול לקרות ששופט ידון בענין פלילי בארכאה העליונה אף על פי שדן בו כבר בערכאה נמוכה, אם התעלה בינתיים. לדוגמא אציין את השופט קולרידג' הידוע, אשר אמר במקרה כזה כי הוא שמח לקבל את הערעור, הנותן לו אפשרות לתקן עוול אותו עשה בהדריכו את חבר המושבעים באופן מוטעה לגבי הצד המשפטי של הענין.

אם הצלחתי לשכנע בדברי וחחליטו לייעץ לכנסת להשאיר סעיף זה ולא למחוק אותו, הרי הדבר הטבעי והנורמלי ביותר הוא שתהיה אינסטנציה אחרת ממש. +++++ ידוע לנו כי אין אפשרות ליצור בארץ בית משפט גבוה יותר מאשר בית המשפט העליון שיש לנו כיום. קודם כל אין לנו שופטים ויוריסטים העולים על שופטי בית המשפט העליון. אני מניח שכולכם מסכימים שמינינו את העילויים שבקרבתנו לבית המשפט העליון, את טובי

היוריסטים אשר כולנו יכולים להתפאר בהם, בארץ ומחוצה לה. איני מטכים לכל פסק דין ולכל שופט ששוכב שם, אך על כל פנים זהו אחד המוסדות המפוארים ביותר של המדינה.

אני חושב כי אין מקום לכל חשש אם תחקבל הצעת החוק, המאפשרת קיום ערכאה עליונה בה ישבו שבעה שופטים במקום שלשה - עד כמה שאפשר השופטים שדנו בענין לראשונה. אין מקום לחשש כי שופט אשר פסק פעם לא יוכל להשתכנע לשנות החלטתו; הדבר תלוי בהחלט ברמתו של האיש. אני חושב כי דוגמתו של לורד קולרידג' חשפיע והשופטים שלנו יבינו גם כן שזוהי הזדמנות לתקן מעוות או טעות בהלכות שנפסקו ובית המשפט היה שמח גם היום לתקנם אילו ניתן הדבר.

לכן גם על סמך המטיבות ההסטוריות שהרשיתי לעצמי לעמוד

עליהן (בתורכיה היתה אינטסטנציה של קסציה - דיון נוסף בענינים פליליים וגם אזרחיים) אני מציע ומבקש שלא לוותר בשום אופן על טעיה זה, שהוא אחד המבצרים החשובים ביותר לא רק של זכויות האזרח אלא של החוק והמשפט בכלל, באשר הוא מראה דרך המאפשרת להגיע לאמת עד כמה שיש בכוח אנוש אפשרות להגיע לאמת ולצדק. הראתי לכם כי במשך שנות קיומה של המדינה נצטברו כבר פסקי דין הן בשטח האזרחי והן בשטח הפלילי, אשר השופטים רוצים היו לתקנם ואינם מוצאים דרך.

בשיחה שהיתה לי עם כבוד נשיא בית המשפט העליון בשאלה זו וכן עם אנשים נכבדים אחרים, הטענה כנגד ההצעה הינה בעיקר סטטיסטית: מספר השופטים כבר עכשיו קטן מדי כדי למלא את התפקיד הגדול המוטל עלינו במיעוט ערעורים אזרחיים ופליליים וכבית דין גבוה לצדק. אולם כדי לפתור את הבעיה מבחינה זו ישנם פתרונות שונים אחרים. כך דובר פעם, למשל, שהפניות לבית דין גבוה לצדק יישמעו בבתי המשפט המחוזיים. שום תחליף אינו יכול לעמוד בפני ערכו הבלתי מעורער של הטעיה הזה - של המוסד לדיון נוסף, אם גם לא בית משפט נוסף.

שאלה אחרת היא מה יהיה אם בית המשפט השומע את הענין לא יתן רשות לערער, באשר לא ימצא כי "חשיבות ההלכה מצדיקה דיון נוסף". זהו כמובן אחד המכשולים הנערמים על דרך הערעור הנוסף. אם יותר לי הדבר, הייתי מבקש להוסיף שני דברים לטעיה זה. קודם כל, שגם אם בית דין של שלשה אינו נותן רשות לערער בפני בית דין של שבעה, צריכה להיות בעל זאת אפשרות בידי הצד המעוניין (במקרה ערעור פלילי בידי המעוניין ובמקרה ערעור אזרחי בידי כל אחד מן הצדדים) לבקש לדון בפני שבעה, כי אחרת לא עשינו ולא כלום. אמנם לפעמים בין הדין בעצמו יציע אך במקרים אחרים אין מצליחים לשכנע את בדין הדין כי יכיר בחשיבות הענין. על כן אני מציע שהצד המעוניין יוכל לבקש רשות מיוחדת לערער, ובקשה זו יש להגיש בפני בית דין של שבעה. אמנם חשבתי בחחילה כי בקשה זו תוכרע על ידי נשיא בית המשפט העליון, אולם בשיחה אתו שוכנעתי כי הדרך האחרת יעילה יותר, כי המכריע בשאלה אם לאפשר ערעור נוסף או לאו צריך לעבור תחילה על כל החומר כך שאם הוא מאשר את הבקשה יהיו בעצם מליטה דיונים בערעור.

לכן הצעתי היא כי לגבי ענייני אזוריים נסתפק בפרוצדורה שנקבעה בהצעת החוק, אך לגבי משפטים פליליים צריכה להיות אפשרות לפנות מיד לבית דין בהרכב שלשבעה, שיוכלו לדון בבקשה כמו בערעור. כבר כיום קיימת פרוצדורה כזאת: אם בחק משפט מחוזי פוסק פחות משנה מאסר, אין זכות ערעור אוטומטית, אך יש רשות ערעור אל פי בקשה. אם בית הדין המחוזי מסרב לתת רשות לערעור או אין פוניה בבקשה בו במקום, רשאי המערער לפנות חוץ עשרה ימים בבקשה אל בית הדין העליון. אם בית הדין העליון ניתנה לבקשה, דנית בערעור בו במקום כדי למנוע דיון כפול. הייתי מציע לנהוג כך גם לגבי הערעור הנוסף בענייני אזורי, אך הענין הוא רציני הרבה יותר לגבי המקרים הפליליים. לכן יש לאפשר ערעור נוסף על פי רשות בית הדין, ואם לא ניתנה רשות כזאת יש לאפשר הגשת בקשה לערעור בפני בית דין של שבעה, שידונו בערעור בו במקום באם הם מאשרים את הבקשה ובאם לאו - בכך מסתיים העניין.

כדי להקל על בית המשפט העליון וכקומפנסציה על תפקיד נוסף זה, הייתי מציע להוסיף אחרי המלים "עניין שפטק בו בית המשפט העליון בשלשה", את בארכעה ראשונה או בערעור" כי אין הוראה זו מתייחסת לעניינים שברורם התחיל בבית משפט השלום. אין צורך להעסיק את בית המשפט העליון בעניינים שהם באופן יחסי פחות ערך. אם יש ממש בטענה כי עניין משפטי צריך להסתיים פעם, הרי לגבי עניינים המתחילים בבית משפט השלום צריך הסיוע להיות בדיון בבית המשפט העליון בהרכב של שלשה.

אם תחליטו שהמעיף לא יימחק, הייתי מבקשת חוספת קטנה: לתת לסעיף זה תוקף רטרואקטיבי מיום קום המדינה. המדובר במקרים לא רבים. כאן אני מציע סייג נוסף: בחנאי שהיועץ המשפטי יתן הסכמתו לפנייה, כלומר הוא ימצא כי אכן יש נקודת משפטית טהורה בתובעת ברורה. זהו מקרה טפוסי שהיה מחברר באנגליה עד תומו, כי לא יתכן שהשקפותיהם של שלשה שופטים יתפלגו בנקודה רצינית מאד ולא ימצא פתרון, כפי שהיה לגבי ערעורו של יעקובוביץ.

האפשרות השלישית היא שהסמכות הניתנת באנגליה לשר הפנים, תשולב בהצעת החוק החדש ותוענק ליועץ המשפטי או לשר המשפטים.

לגבי סעיף 29 דעתי היא כי צריך היה לומר בפרוש שבית משפט אננו קשור בהלכה של עצמו.

י. שופמן: ראשית כל ראוני להעיר כי כשה שבהרכב של

שלשה יכולים השופטים להתחלק בדעתם, כך גם בהרכב של שבעה. אולם אפשר היה במקום ליצור בית משפט גבוה מעל לבית המשפט של היום, להקים טריז בין בית המשפט המחוזי ובית המשפט העליון, על ידי כך שבית המשפט העליון ישאר כבית דין קאסאציוני ואילו בין בית המשפט המחוזי ובין בית המשפט העליון תוכנסת אפלציה. על ידי כך יוכלו העילויים שמונו לשופטי בית המשפט העליון להשאר שם, ולצורך האינסטנציה של האפלציה צריך היה לחפש שופטים בעלי רמה שביך

שניתאני חושש כי כל היודיקטורה תהיה מוקפאת באם יתקבל סעיף 29. אם בית משפט עליון בהרכב שלשבעה יקבע הלכה, אי אפשר יהיה לשנותה. כך המצב גם היום, אך אין זה נכון. לפי השיטה הצרפתית הקונטיננטלית, יכול בית המשפט העליון לשנות דעתו כמה פעמים באותו ענין, כי החיים משתנים ומתפתחים. אם סעיף 29 אומר את הדבר במפורש במסגרת החוק, הרי זו תהיה הלכה מחייבת. אם בגלל נמוקים חשובים מאד בית משפט מחוזי משנה הלכה של בית המשפט העליון ועל ידי כך פווח פתח לדיון מחודש, יוכל זה האחרון להתחשב בתנאים שהשתנו. אולם סעיף 29 קובע כי אף פעם לא יהיה רשאי לעשות זאת. אני מעורר שאלות אלו משום שעולד לויצקי קשר את הסעיף 7 עם סעיף 29 של הצעת החוק. האם במקרה שיימחק סעיף 29 לא יהיה עוד צורך בדיון נוסף?

נ. ניר: בנוגע לסעיף 29 רצוני לשאול מה יהיה הדין בנוגע לעמדת בתי משפט השלום לגבי פסקי דין של בתי הדין המחוזיים בשלש הערים. שאלה שניה חשובה יותר היא, האם כל הבעיות שהועלו כאן, ואשר נתהוו משום שאצלנו אין שיטת מושבעים, לא תבואנה על פתרון הטוב ביותר על ידי הכנסת שיטת מושבעים גם אצלנו.

עור"ד לויצקי: קודם כל, לא בניתי את המלצתי לדיון נוסף על סעיף 29. רק תארתי לפניכם את המצב הנוכחי וטענתי כי מצב זה אינו יכול להימשך בגלל שתי סיבות: מצד אחד אין אפשרות ערעור נוסף ומאידך קשורים בהחלטות והלכות. המלצתי לקיומו של סעיף 7 אינה קשורה כלל וכלל בסעיף 29. עם זאת אני מסכים עם עמדת חבר הכנסת שופמן כי טוב יותר להבהיר את הדבר. איני חושב שסעיף 29 המוצע מקפא את היודיקטורה, באשר נאמר כי בתי הדין קשורים בהחלטות עצמם. בענין זה משיב אני גם לשאלתו של חבר הכנסת ניר, שאם כתוב כי החלטת בית דין גבוה יותר מחייבת, הרי הארץ כולה היא יחידה אחת ואין להפריד. אם יש הלכות שונות שנפסקו על ידי בתי הדין המחוזיים באותו ענין, הרי צריך לבדוק בכך בית המשפט העליון. הצעתי היא לכתוב באופן מפורש כי אין בית משפט קשור בהחלטת בית משפט באותה דרגה.

אשר לשיטת מושבעים, הרי חושבני כי איננו יכולים לחוקק בשטח הפלילי חוקים התלושים מן ההתפתחות הטבעית של הדברים ולהעתיק שיטות שצמחו בארץ אחרת באופן אורגני. אולם אם אנו מקבלים את השיטה האנגלית, עלינו לקבלה עם כל חומרותיה והקלותיה. אני באופן אישי איני חושב שיש מקום לקבל אצלנו שיטת מושבעים משום שלא היתה תקיימת אף פעם, בשעה שבמדינות אחרות היא נבעה מהתפתחות הטורית.

בשיחתי עם כבוד נשיא בית המשפט העליון לא שמעתי שום נמוק כנגד ההצעה שהעליתי בפניכם, פרט לנימוק הסטטיסטי. לא שמעתי כל נמוק עניני מפי אותם אנשים רמי המעלה שהיחלי הכבוד להפגש ולשוחח אתם בשאלה זו. אי אפשר לנעול את הדלת בפני צדק, חוש ומשפט משום שזה קשה. המועצה המשפטית שבמועצת המלך הוציאה פסקי דין חשובים מאד בימי גדולתה של האימפריה הבריטית. יש לפחות כחצי חריסר הלכות חשובות ונכבדות מאד מאד של מועצת המלך שדנה בערעורים מן הארץ. אם מלאכת השופטים מרובה, יש למנות עוד שני שופטים.

אשר לבית משפט בדרגת ביניים, יודע אני כי היועץ המשפטי הכיין פעם הצעה כזאת. אני שומע כי השופטים מתנגדים לכך. אך אם אנו רואים את הפתרון בדרך המוצעת בהצעת החוק וכפי שניסיתי להציגה, חושבני כי מינוי שני שופטים נוספים יענה על כל הבעיות.

חוק גזירי דין זרעים (הזמנה לניגוד הדין).

הי"ר ט. אונא:
אני רוצה להזכיר לחברי הוועדה כי ביקטנו
מן היועץ המשפטי להציע נוסח חדש לטעף 2,
בו יובחן בין צד ובין עד המוזמן להעיד בדיון.

ח. כהן:
הצעתנו היא לחלק את סעיף 2 הנזכר לשני סעיפים
שנוסחם יהיה כדלקמן:

2. בית דין כשהוא דן בענין שבסמכות שיפוטו הייחודית רטאי להזמין
כל אדם לבוא בפניו כדי להטיב על תביעה שהוגשה נגדו או
לטעון לתביעה שהגיש. הזמנת
בעלי דין

3. בית דין כשהוא דן בענין שבסמכות שיפוטו רטאי להזמין כל אדם
לבוא בפניו כדי להעיד או להגיש מסמך שבדעותו, והכל בטידה
הדרושה לבירור הענין. הזמנת
עדים

על ידי ניסוח זה אנו מגבילים את סמכות בתי
המשפט לגבי הזמנת בעלי דין באותם דברים שנמצאים בסמכות שיפוטם
הייחודית, כגון נשואין וגרוסין, ואילו לגבי הזמנת עדים הרחבנו את
הסמכות באופן שתחול לגבי כל הענינים שבית הדין הדתי דן בהם.

ס ע י פ 3

ע. איכילוב:
אני חושב שאין זה מן הצדק להטיל על
עד לסאת בהוצאות. אני מוכן לענות זאת להעלות
את הקנס החל על עד שאינו מופיע, ענין ההוצאות של המשפט נובע לצדדים
בלבד.

ב. לוסר:
לפי דעתי ההיפך מזה הוא הנכון: אם עד אינו
מופיע שעה שמינינים אותו ובגללו
נגרמות לצדדים הוצאות מיותרות - עליו לסאת בהוצאות אלו. אם אין הוא
מופיע גם בפעם השניה, יש מקום להטיל עליו גם קנס.

מר אלון:
נוסח זה מקובל גם בחוקים אחרים (חוק בתי
משופים, עדויות בפני ועדות חקירה) ואיני
חושב כי יש לשנות במקרה זה דוקא. אפשר להשאיר לכתו המשפט לקבוע את
הדירוג של ההוצאות או הקנס, או שניהם יחד, לפי המסיבות.

ז. ורהפטיג:
אני חושש כי לשונם של סעיפים אלה בנוסחם
החדש אינה מבליטה די הצורך את יכלתו של בית
הדין הדתי לכפות על עד או על צד להופיע.

ח. כהן:
כדי להסיר ספקותיו של חבר הכנסת ורהפטיג,
אני מוכן להציע נוסח שונה במקצת, במקום

הסעיפים 2 ו-3 בצעת החוק:

ש.ה.

2. בית דין כשהוא דן בענין שבטמכות שיפוטו, רשאי להזמין הזמנת בעלי דין כל אדם לבוא בפניו כדי להשיב על תביעה שהוגשה נגדו או לטעון לתביעה שהגיש.

3. בית דין כשהוא דן בענין שבטמכות שיפוטו, רשאי להזמין כל הזמנת עדים אדם לבוא בפניו כדי להעיד או להגיש מסמך שברשותו, והכל במידה הדרושה לבירור הענין.

4. אדם שהוזמן כאמור בסעיף 2 והענין שבקשר אליו הוזמן הוא בטמכות שיפוטו הייחודית של בית הדין, וזאת שהוזמן כאמור בסעיף 3, ולא החיצו בו במועד ובמקום שנקבע בהזמנה ולא נתנו נמוק לכך להנחת דעתו של בית הדין, רשאי בית הדין ליחן או מעאר לשם כפיית התיאגותו של אותו אדם; ורשאי הוא, אם ניתן צו כאמור וגם לאו, לחייבו בחסלום הוצאות, כולן או מקצתן, שנגרמו מחמת אי-התייצבותו או לקנטו בטכות שלא יעלה על 75 לירות.

הוחלט: א. לאשר את הנוסח הנ"ל במקור. נוסח הסעיפים 2 ו-3 בהצעת החוק;
ב. לשנות את מיספור הסעיפים הבאים בהצעת החוק בהתאם לכך.

סעיף 4

ע. איכילוב: אני חושב כי בענין זה יש מקום לקנט בלבד, כי הענין הוא יחשו של העד לבית המשפט, אך אין מקו להטיל עליו חסלום הוצאות.

ב. לוקר: עד המופיע כך מסרב להעיד, גורם אותו נזק לניהולו התקין של המשפט, כעד שאינו מופיע.

ז. ורהפטיג: אני מציע למחוק את המליצה "או להשיב על שאלה או להגיש מסמך שבבית משפט לא היה חייב להשיב או להגיש".

ח. כהן: לפי חוקי המדינה רשאי עד לא להשיב את תשובתו עלולה לגלות סוד של המדינה, למשל, או סודו של חולה במקרה והעד הוא רופא. לא יתכן להקנות לבתי הדין הרבניים סמכויות שהם יכולו להשתמש בהם באופן שבית משפט רגיל אינו רשאי להשתמש בהן. מצבו של העד אינו יכול להיות שונה בבתי משפט שונים.

ז. ורהפטיג: בית הדין הרבני נוהג לפי הפרוצדורה שלו ולפי פסקי הדין שלו. יכול להיות לנו הבטחון כי בתי הדין הדתיים עצמם ישמרו על הטייגים הללו לגבי כפיית עדות, אולם אם זה יהיה נוסח החוק אני חושש כי נפתח פתח לעכובים מכוונים של משפטי גרושין, בעיקר, על ידי כך שעדיים שירצו להשתמש מעדות יתחילו להסתמך על פסקי דין של בתי משפט אחרים. אני רוצה שהכל ישאר בתחומי של אותו בית דין.

ע. איכילוב: אני מציע לכתוב "לא יחוייב אדם להשיב על שאלה או להגיש מסמך אשר לבית הדין הרבני הוכח שבבית משפט רגיל לא חייב היה להשיב או להגיש". על ידי כך נשאר השיקול בידי בית הדין הרבני עצמו.

ח. כהן: איני מוכן להסכים שחוקי המדינה ייחפכו בבתי הדין הדתיים לשאלה של הוכחה.

ז. ורהפטיג: אפשר היה לנסח את ההצעה אחרת: לא יחוייב אדם להשיב או להגיש אם לדעת בית הדין לא חייב היה לעשות זאת בבית משפט.

ח. כהן:
בין כך וכך בית הדין הוא האחרון, אך אם מוטיבים את המליצה "לדעת בית הדין" מוציאים מכלל אפשרות את בקרתו של בית הדין הגבוה לצדק, ולכן איני מסכים.

מ. בגין:
כתב בראשית הפסקה "לא יחוייב אדם להשיב", היינו, הדבר נחוץ לשיקולו של בית הדין, כי הוא המחייב. משום כך המליצה "לדעתו של בית הדין" אינן מוטיביות מאומה, אך לדי לבוא לקראתו של חבר הכנסת ורהפטיג הייתי מציע לקבלן. כן חושבני כי צריך למחוק את המליצה "להשיב על שאלה או להגיש מסמך העלולים להפלילו"; ענין זה כלול ממילא בהמשך הסעיף.

ח. כהן:
אני מסכים למחוק מליצה אלו, כי יש כאן כפילות. אני מציע לנסח את הסיפא של סעיף 4 כדלקמן:
"בית דין לא יחייב אדם להשיב על שאלה או להגיש מסמך שלא היה חייב להשיב או להגיש בבית משפט אחר."

הוחלט לאשר את הנוסח הנ"ל לטעפא של סעיף 4, במקום הנוסח שבהצעת החוק.

סעיף 5

הסעיף נחקבל.

סעיף 6

הוחלט לכתוב במקום המלים "לפי סעיף 2" - "לפי סעיף 2 או 3".

ז. ורהפטיג:
יש להוסיף סעיף הממנה את שר הדתות על בצוע חוק זה.

הוחלט להוסיף סעיף לפיו יהיה שר הדתות ממונה על בצוע חוק זה.

נ. ניר:
היות ונבצר ממני להשתתף בדיון בחוק זה, הנני מבקש כי יאושר לי לעבור על הנוסח שנחקבל בוועדה ולהסתייג במידה ואראה צורך בכך.

היו"ר מ. אונא:
החוק יוגא בנסוחו הסופי בשבוע הבא, כך שתוכל להודיע על הסתייגותיך.

ברצוני להביא לידיעת חברי הוועדה כי קבלתי מכתב מכבוד השופט הלוי, בו הוא מודיע כי הוא מעוניין להחליט להשיב על הערותיו של מנהל בתי המשפט, באם יוזמן לאחת משיבותיה הבאות של הוועדה. ברשותכם אקבע את המועד לכך עם השופט הלוי ועם השופט אייזנברג.

מ. בגין:
אני מציע להחליט על הקמת ועדת משנה לחוקי יסוד.

ע. איכילוב:
הצעתי היא שמליאת הוועדה תשמש כועדת משנה לחוקי יסוד.

נ. ניר:
אני מציע להעמיד ענין זה ראשון בסדר היום בשבוע הבא.